

16.6.07

לכבוד הועדה לתלמידי מחקר למדעי הרוח והחברה

עבודתו של אפרים חמיאל "החיים בשני עולמות" – "הדרך הממצועת": תגובות דתיות למודרנה בהגות של מהר"ץ תיות, ש"ר הירש ושד"ל", מציעה תמונה שיטתית ורחבה של גישתם של שלוש דמויות מהמאה התשע עשרה, שהמשותף להם הוא העמידה המורכבת אל מול השאלות הגדולות שהציבה המודרנה בפני היהדות. הוגים אלה העמידו את עצמם כיודעים בתווך בין שתי עמדות, האחת היא עמדתה של מה שמכונה האופטרה אורתודוקסיה מבית מדרשו של החתם סופר, והעמדה השנייה היא זאת של הרפורמה וההשכלה הרדיקלית. ייחודה ואיכותה של העבודה נגזרים מהשיטתיות ומהיסודיות שלה, והיא עוסקת בכעיות הגדולות והכואבות שמולם עמדו הוגים אלה – ביקורת המקרא ומהפכת התנ"ך, שאלת התיקונים כדת והפוזיטיביזם ההיסטורי של חכמת ישראל, השכלה ותפיסות החינוך, והיחס אל פרטיקולריזם וגאולה אל מול עליית האמנציפציה. כל נושא ונושא מטופל כאמור ביסודיות, ומתוך דיון שקול ומדוקדק בספרות המחקר, בטקסטים ובהקשר הכללי של הבעיה.

מעבר לכל אלה, נראה לי שעיקר כוחה של העבודה הוא בדיון המשווה בין ההוגים האלה בנוגע לכל שאלה ושאלה, שבסופו עולה תמונה מורכבת ומאלפת של הזרם האמצעי הזה. בכל פרק ופרק מצויות קריאות מדויקות ומבוררות, כשהכותב מצליח בסופו של הפרק ובסיכום העבודה להעמיד תמונה מקיפה ומורכבת של הזרם הזה. דמויות אלה נידונו כנפרד על ידי חוקרים שונים, אולם עבודה זאת עולה על מה שיש בידינו כמחקר במעוף ההשוואתי שלה ובעיקר בדיון השיטתי והיסודי. (הפרק העוסק ביחסם של ההוגים הללו לתורה שבעל פה ומעמדה, הוא המרשים ביותר לטעמי כניתוח המדוקדק של האלטרנטיבות. ובאופן שבו הם מפרשות מחדש את העמדות הימיות בניימיות שקדמו להן). כמו כן, המחבר מראה היטב כיצד ההבדלים בין ההוגים הללו נעוצים בין היתר בהקשר התרבותי וההיסטורי שבו הם מצויים. בדיון המשווה

מראה אפרים חמיאל את ההבדלים בין ההוגים הללו כאשר הוא מוכיח בעליל ששד"ל הוא הקרוב ביותר אל אימוץ הפוזיטיביזם ההיסטורי של זכריה פרנקל ואחרים ומשום כך הוא עומד בצידה "השמאלי" של הניאו אורתודוקסיה המתפתחת כמאה התשע עשרה. אני חייב לציין בעיקר את הדיון המעמיק של המחבר בהגותו של שד"ל ואת האופן שבו הוא מנתח את המעבר של שד"ל מהרציונליזם של צעירותו אל הרומנטיקה, וכיצד מעבר זה תואם את המפנה כמחשבה האירופאית שאחרי קאנט.

עבודה זאת היא כאמור תרומה חשובה למחשבה היהודית המודרנית ולהבנת התגבשותה המורכבת של הניאו אורתודוקסיה. אני ממליץ לאשר עבודה זאת כעבודת דוקטור ללא תיקונים.

פרופ' משה הלברטל

החוג למחשבת ישראל